

**ZBIGNIEW MAKIEŁA**

Krakowska Szkoła Wyższa im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

## **PROCESY METROPOLIZACJI, OBSZARY METROPOLITALNE**

**Abstract: Metropolisation Processes, Metropolitan Regions.** Metropolis, metropolitan regions are the terms which are commonly used in town-planning literature. They are used to define present processes connected with the processes of globalisation. Polish town-planning area has been becoming an active member of these processes.

Processes of globalisation have been differentiating the area, considering the alteration rate within the sphere of economic globalisation, activity and location of capital expenditure, its spatial mobility which leads to differentiation of alternation rate.

These processes concern mainly bigger cities and their nearest subsidiaries. The conditions of functioning and developing of cities undergo essential changes together with development of new society. As a result of processes of globalisation, the processes which impart changes in space and settlement structure of the country were set in motion. They mainly modify the economic base and city functioning. The main impuls of changes together with process of globalization is the reorganization of territorial autonomy which caused obtaining by Polish cities subjectivity, which permits them making development strategy and first of all incorporation into processes of market economy and global economy. New quality occurrences lead to differentiation of Polish town-planning space.

*Metropolie, obszary metropolitalne, obszary metropolizujące są terminami coraz powszechniej stosowanymi w literaturze urbanistycznej. Stosowane są dla określenia współczesnych procesów związanych z procesami globalizacji, których aktywnym uczestnikiem staje się polska przestrzeń urbanistyczna. Procesy globalizacji dywersyfikują przestrzeń ze względu na tempo zmian w zakresie globalizacji gospodarki, aktywność i lokalizacje kapitału inwestycyjnego, jego mobilność przestrzenną, która prowadzi do różnicowania tempa przemian wspomnianej przestrzeni. Procesy te w większości*

dotyczą dużych miast i ich najbliższego zaplecza. Wraz z rozwojem nowego społeczeństwa zasadniczej zmianie ulegają warunki, w których funkcjonują i rozwijają się miasta. W wyniku procesów globalizacji zostały uruchomione procesy dynamizujące zmiany w przestrzeni i strukturze osadniczej kraju, w wyniku których przekształca się baza ekonomiczna i funkcje miast. Głównym impulsem przemian obok procesów globalizacji są reformy samorządu terytorialnego, które przyczyniły się do uzyskania podmiotowości miast polskich, umożliwiając im budowę strategii rozwoju, a więc swobodę wyboru dróg rozwojowych, wyboru narzędzi i mechanizmów określających tempo i kierunki wzrostu, a przede wszystkim włączenie się w mechanizmy procesów gospodarki rynkowej, gospodarki globalnej. Nowe jakościowe zjawiska prowadzą do różnicowania polskiej przestrzeni urbanistycznej.

## **1. Ekonomiczne przesłanki kształtowania się obszarów metropolitalnych**

Procesy globalizacji przejawiające się m.in. koncentracją kapitału o charakterze ponadnarodowym przyczyniają się do rozwoju coraz bardziej złożonych podmiotów wyższego rzędu, których wyrazem są ponadnarodowe korporacje produkcyjne, usługowe organizacyjne, finansowo-bankowe, i in. Celem ich działalności jest dyfuzja powiązań w skali międzynarodowej, wzrost potencjału, podnoszenie konkurencyjności, poszukiwania dla siebie najlepszych miejsc lokalizacji oraz pogłębiania istniejących i poszukiwania coraz to nowych rynków zbytu dla oferowanych przez siebie produktów.

Zmiany w zakresie zarządzania firmami światowymi, szybkie wdrażanie nowoczesnych technologii produkcji, przenoszenie procesów produkcji w obszary „niszowe”, procesy koncentracji działalności gospodarczej w regionach stwarzających korzystne warunki do ich rozwoju, doprowadziły do ukształtowania się potężniejszych korporacji, które obejmują swoim zasięgiem rozległe obszary przestrzeni światowej i wpływają na przemiany społeczne, gospodarcze i kulturowe<sup>1</sup>.

Największe korporacje świata odznaczają się dużym stopniem koncentracji przestrzennej swoich zarządów. Spośród 500 największych firm światowych 37,4% znajdowało się w USA, które łącznie skupiały 37,4% ich

---

<sup>1</sup> Z. Ziolo, S. Piróg, *Lokalizacja zarządów i potencjał ekonomiczny wiodących firm zachodnio-europejskich*, [w:] *Problemy transformacji struktur przemysłowych*. Z. Ziolo (red.). Prace Komisji Geografii Przemysłu 2002, nr 4, s. 25-36.

kapitału, drugie miejsce zajmuje Japonia (26,8%), w której łącznie skupiały 25,4% ich kapitału, kolejne miejsca zajmują Wielka Brytania (17,6%) i Niemcy (11,6%). Lokalizacja zarządów największych korporacji jest w największych metropoliach świata. Wynika to z tego, że metropolie są dogodnymi miejscami zarządzania korporacjami. W 2000 r. zarządy podstawowych 500 światowych korporacji gromadziły się na terenie 224 miast, a największą koncentracją zarządów odznaczały się światowe metropolie. Wśród nich dominujące znaczenie miały Tokio, na terenie którego skupiało się 67 zarządów korporacji, Londyn, Paryż, Nowy Jork, Osaka, Beijing, Seul, na terenie których łącznie skupiało się 103 zarządów korporacji. Należy podkreślić, że zarządy korporacji występujących na terenie Nowego Jorku, obejmowały aż 11,4% ogólnych zysków i 9,9% wartości środków trwałych. Łącznie na terenie wymienionych 7 miast skupiało się 35,9% ogólnych przychodów, 29,9% zysków, 42,9% środków trwałych i 35,6% zatrudnionych. Oznacza to, że w tych krajach występują dla nich najkorzystniejsze warunki rozwoju, związane z odpowiednim zagospodarowaniem infrastrukturalnym, jakością zasobów pracy, stabilnością instrumentów prawnych, a także sprawnością władz administracyjnych stwarzających przychylny klimat dla nowych lokalizacji i rozwoju przedsiębiorczości.

Podobne tendencje obserwujemy na terenie naszego kraju<sup>2</sup>, w 2004 r. spośród 2000 największych polskich firm aż 457 miało swoją siedzibę w Warszawie, dysponując ponad 36% przychodami. Znacznie mniej firm ulokowano w Krakowie (77) i Poznaniu (73). Na obszarze tych miast jest ponad 38% zarządów firm, które przynoszą ponad 54% ogólnych przychodów. Jak podaje Ziolo (2001) podobne tendencje koncentracji zarządów firm w dużych miastach wykazują rozwijające się dynamicznie w ostatnich latach firmy informatyczne. W 2002 r. spośród 500 największych firm informatycznych w Polsce 270 zlokalizowano na terenie Warszawy i obejmowały ponad 56% przychodów. Zdecydowanie niższą pozycję miały Kraków, Wrocław, Poznań, Katowice, Gdańsk, Łódź, na ich terenie występowało 210 firm, a ich przychody nie przekraczały 25%.

Analiza rozmieszczenia siedzib zarządów firm światowych wskazuje, że procesy globalizacji prowadzą do wykształcenia się w przestrzeni geograficznej metropolii i obszarów metropolitalnych, które są biegunami rozwoju społecznego, gospodarczego i kulturowego w skali światowej, poszczegól-

---

<sup>2</sup> P. Śleszyński: *Struktura i rozmieszczenie ośrodków zarządzania w polskiej gospodarce w 2000 r.* Przegląd Geograficzny 2002, z. 2, s. 199-228.

nych kontynentów, krajów i regionów. Współczesne metropolie, jak podkreśla wielu autorów<sup>3</sup> odgrywają podstawową rolę w koncentracji usług wyższego rzędu, kapitału i finansów, zarządów firm, koncentracji przemysłów opartych na wiedzy, i in.

## 2. Delimitacja obszarów metropolitalnych

Delimitacja metropolii, obszarów metropolitalnych i obszarów metropolizujących się, określenie w jakiej fazie rozwojowej znajdują się miasta i ich najbliższe otoczenie jest ważnym zagadnieniem dla określenia współcześnie zachodzących procesów urbanizacji. W procesie delimitacji istotne znaczenie mają nie tylko kryteria ale także opis zachodzących zjawisk, które wyjaśniają stosowane powszechnie pojęcia związane z procesami metropolizacji.

Badania nad delimitacją obszarów metropolitalnych wskazują na badanie ich struktury wewnętrznej, szczególnie identyfikację podmiotów (elementów):

- podstawowych i komplementarnych,
- standardowych,
- regionalnych i lokalnych.

Podmioty te ze względu na ogromny potencjał ekonomiczny (np. ponadnarodowe korporacje produkcyjne, finansowo-bankowe, organizacyjne, światowe przedsiębiorstwa przemysłowe i usługowe, instytucje finansowe i kapitałowe, jednostki naukowo-badawcze) decydują o funkcji metropolitalnej miasta (zespołu miast) i jego najbliższego otoczenia, spełniają funkcje globalne, krajowe, regionalne i lokalne i podnoszą jego konkurencyjność. Ocena konkurencyjności obszaru metropolitalnego, jego struktury funkcjonalnej jest bardzo ważna, wymaga bowiem wydzielenia najistotniejszych elementów struktury, jakimi są podmioty pełniące funkcje globalne i funkcje lokalne. Podmioty o znaczeniu globalnym określają miejsce i skalę oddziaływania obszaru metropolitalnego w przestrzeni światowej i przez siłę powiązań międzynarodowych, kształtują bazę ekonomiczną obszaru metropolitalnego. Podmioty o funkcjach lokalnych kształtują relacje i powiązania wewnątrz

---

<sup>3</sup> B. Jałowiecki: *Metropolie*. Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Białymstoku, Białystok 1999; A. Kukliński, J. Kołodziejski, T. Markowski, W. Dziemianowicz (red.), *Globalizacja polskich metropolii*. Euroreg, Warszawa 2000; W. Maik, *Pojęcia metropolii a problem badania funkcji metropolitalnych*, [w:] *XVI Konwersatorium wiedzy o mieście* S. Liszewski (red.). Łódź 2003, s. 9-17; J. Parysek, *Metropolie: metropolitalne funkcje i struktury przestrzenne*, [w:] *XVI Konwersatorium...*, *op. cit.*

obszaru metropolitalnego, wpływają na poziom integracji wewnętrznej, jego funkcjonalność. Podmioty te na skutek dyfuzji oddziaływania na struktury społeczno-gospodarcze w skali globalnej określają poziom konkurencyjności, a na poziomie lokalnym są czynnikiem kształtowania obszaru metropolitalnego.

Podjmując problematykę delimitacji obszarów metropolitalnych przyjęto założenie, że charakteryzuje się on silnymi powiązaniem wewnętrznymi i zewnętrznymi, a na jego terytorium są skoncentrowane liczne podmioty o funkcjach międzynarodowych i globalnych. Obszar metropolitalny charakteryzuje się wysoką jakością i powszechnością usług wyższego rzędu, wysokim potencjałem naukowo-innowacyjnym, koncentracją szkolnictwa wyższego, instytucji kultury, realizuje powiązania wewnętrzne określające sprawne jego funkcjonowanie, a funkcje metropolitalne powinien pełnić cały obszar.

Struktura obszaru metropolitalnego to polifunkcyjne miasto rdzeniowe o dużym potencjale społeczno-ekonomicznym, pełniące funkcje globalne i międzynarodowe, silnie powiązane z regionem. Metropolitalność obszaru wiąże się z pełnionymi funkcjami zlokalizowanymi w mieście metropolii, skierowanymi na zewnątrz (przede wszystkim funkcje globalne) oraz funkcjami niższego rzędu, m.in. związanymi z infrastrukturą komunalną, dojazdami do pracy, uczelni i szkół, instytucji. Obszar metropolitalny cechuje się wysokim poziomem urbanizacji, silnymi powiązaniem wewnętrznymi realizowanymi przez pasmowe systemy infrastruktury, których zasięg przestrzenny i siła realizowanych powiązań wyznacza granicę obszaru. W strukturze obszaru metropolitalnego znajdują się podmioty administracji lokalnej różnego szczebla oraz zróżnicowane strukturalnie podmioty społeczno-gospodarcze. W literaturze naukowej zajmującej się terminologią<sup>4</sup> stref oddziaływania miast, wyróżnia się zasadniczo dwie, ściśle z nim związane. Strefę bezpośredniego oddziaływania, w której powiązania miasta rdzeniowego z otoczeniem są bardzo ściśle i stałe, oraz strefę wpływu, w której skala wpływu miasta rdzeniowego jest mniejsza lub sporadyczna. Gorzelak, Smętkowski<sup>5</sup> uważają, że wśród stref oddziaływania miasta wyróżniane są: na podstawie kryterium morfologicznego strefa podmiejska, a na podstawie kryterium funkcjonalnego obszar metropolitalny. Strefa podmiejska rozumiana jest jako część zorganizowanej przestrzeni geograficznej, która przylega do miasta centralnego.

---

<sup>4</sup> W. Maik: *Podstawy geografii miast*. UMK, Toruń 1997.

<sup>5</sup> G. Gorzelak, M. Smętkowski: *Metropolia i jej region w gospodarce informacyjnej*. UW, Centrum studiów regionalnych i lokalnych, Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa 2005.

Obejmuje tereny otwarte, miasta, wsie i osady, które są powiązane z miastem centralnym sieciowymi systemami infrastruktury, a związki te realizowane są przez dojazdy do pracy, szkół, powiązania organizacyjne i produkcyjne występujących tam podmiotów. Strefa ta na skutek dyfuzji centrum jest przestrzenią o funkcjach rolniczych, wypoczynkowych, komunalnych, mieszkaniowych, komunikacyjnych, naukowych, uzdrowiskowych<sup>6</sup>. Natomiast obszar metropolitalny wydzielony na podstawie kryterium funkcjonalnego jest definiowany jako przestrzenny rozkład wzajemnie zależnych działań produkcyjnych, konsumpcyjnych oraz działań związanych z wymianą i administracją<sup>7</sup>. Należy przyjąć, że funkcje metropolitalne powinny być realizowane przez cały obszar metropolitalny, a ich rozmieszczenie jest związane nie tylko z miastem rdzeniowym, i są lokalizowane w różnych jego częściach<sup>8</sup>. Według Kucińskiego<sup>9</sup>, obszar metropolitalny to niejednorodna przestrzeń geograficzna o różnych funkcjach, ale zarazem silnie wewnętrznie zintegrowana, którą można uznać za region jednorodny lub węzłowy.

Wydzielenie obszaru metropolitalnego związane jest z określeniem kryteriów delimitacji, które powinny pozwolić ujednoczyć procedurę postępowania i określić mierniki. Badaniami nad kryteriami delimitacji obszaru metropolitalnego od dłuższego czasu zajmuje się zespół badawczy pod kierunkiem prof. T. Markowskiego i prof. T. Marszała, skupionych wokół Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN<sup>10</sup>. Z ważniejszych zaproponowanych kryteriów delimitacji obszaru metropolitalnego należy wymienić:

- Kryterium demograficzne i społeczne. Kryterium demograficzne charakteryzuje miernik liczby mieszkańców, wskaźnik gęstości i dynamiki zaludnienia, wielkość i dynamika migracji z ośrodka centralnego na tereny obszaru metropolitalnego, miernik struktury wykształcenia, struktury zawodowej ludności, struktury zatrudnienia, poziom warunków życia ludności.
- Kryterium ekonomiczne – liczba i charakter działalności podmiotów gospodarczych, wysoki poziom i duża dynamika rozwoju gospodarczego.

---

<sup>6</sup> St. Liszewski: *Strefa podmiejska jako przedmiot badań geograficznych. Próba syntezy*. Przegląd Geograficzny, t. LIX, z. 1-2., 1987.

<sup>7</sup> M. Castells: *Kwestia miejska*. PWN, Warszawa 1982.

<sup>8</sup> A. Gawryszewski, P. Korcelli, E. Nowosielska: *Funkcje metropolitalne Warszawy*. Zeszyty IGiPZ PAN nr 53, Warszawa 1998.

<sup>9</sup> K. Kuciński: *Podstawy teorii regionu ekonomicznego*. PWN, Warszawa 1990.

<sup>10</sup> Markowski, Marszał (2006).

- Kryterium techniczne (infrastrukturalne) – stopień rozwoju i nowoczesności rozwiązań infrastrukturalnych, infrastruktury technicznej i ekonomicznej, pełnione przez nią funkcje.
- Kryterium wyznaczające obszar bezpośredniego ciężenia do metropolii, tzw. dzienny system miejski, np. dojazdy do pracy.
- Kryterium zarządzania, czyli wola polityczna potencjalnych podmiotów polityki metropolitalnej do jej koordynowania w obszarach uznanych wspólnie jako strategiczne dla danego obszaru.

Proces wyznaczenia granic obszaru metropolitalnego wymaga wielu badań i określenia narzędzi badawczych, a wśród nich zespołu kryteriów i wielu mierników. Dopiero łączne zastosowanie kryteriów zaproponowanych przez ww. zespół badawczy przy KPZK PAN i mierniki określające zasoby społeczne, potencjał gospodarczy, infrastrukturę komunalną, warunki i poziom życia mieszkańców, stan środowiska naturalnego, umożliwi konstrukcję syntetycznej miary, która ułatwi proces delimitacji.

Wybór kryteriów wymaga określenia tych cech, które nie będą dotyczyły czy też powiełały kryteriów delimitacji aglomeracji, lecz będą identyfikowały kryteria charakterystyczne dla obszarów metropolitalnych. Dla przybliżenia złożoności omawianej problematyki omówiono kryterium ekonomiczne i funkcjonalne.

Kryterium ekonomiczne charakteryzuje liczba i struktura podmiotów gospodarczych. Wysoki poziom i dynamika rozwoju gospodarczego. Poziom szeroko rozumianej przedsiębiorczości, ze szczególnym uwzględnieniem małych i średnich firm (MSP). Jak wynika z badań<sup>11</sup> udział MSP w tworzeniu produktu krajowego brutto wyniósł w 2004 r. 47,9%, z tego małych przedsiębiorstw – 38,3%, a średnich – 9,6%. Wielkości te uwzględniają szacunki działalności ukrytej (tzw. szarej strefy). Analogiczny wskaźnik udziału MSP obliczony dla 2003 r. miał wartość 48,3% (małe firmy udział 39,7% i średnie 8,6%). Udział MSP w tworzeniu PKB obniżył się głównie dzięki spadkowi udziału w tworzeniu PKB firm małych. Udział przedsiębiorstw mikro (zatrudniających do 9 pracowników) w tworzeniu produktu krajowego brutto spadł w latach 2003-2004 z 32,1% do 31,4%.

W 2004 r. w Polsce w systemie REGON było zarejestrowanych 3 670 915 przedsiębiorstw. W tej liczbie największą grupę stanowiły przedsiębiorstwa małe (99,03%), wśród nich firmy mikro to 94,96%. Przedsiębiorstw śred-

---

<sup>11</sup> *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2004-2005*, Warszawa.

niej wielkości w 2004 r. zarejestrowanych było 30 029, co stanowiło 0,82% przedsiębiorstw w Polsce.

O ile przedsiębiorstwa duże wykazują znaczną koncentrację w tradycyjnych aglomeracjach, o tyle rozmieszczenie MSP jest inne. MSP rozmieszczone są przede wszystkim w 9 obszarach metropolitalnych (np. Warszawa 78% wszystkich MSP zarejestrowanych w województwie, Kraków 60%). Podobną prawidłowością odznaczają się te obszary w zakresie wskaźnika liczby przedsiębiorstw ogółem na 10 tys. mieszkańców (Warszawa 1724, Wrocław 1452, Kraków 1384) i wskaźnika liczby przedsiębiorstw z kapitałem zagranicznym na 10 tys. mieszkańców (Warszawa 5,23, Wrocław 2,55, Kraków 1,69). Czynniki lokalizacji przyciągającymi MSP na obszar 9 metropolii jest m.in. koncentracja w tych obszarach renomowanych uczelni, kumulacja przemysłów nowoczesnej wiedzy, większa oferta kooperacyjna z przedsiębiorstwami globalnymi. Zdecydowanie niższy poziom koncentracji MSP obserwujemy w obszarach potencjalnych metropolii (np. Olsztyn 25%, Opole 30%). Obszary potencjalnych metropolii mają również niskie wartości wskaźników liczby przedsiębiorstw ogółem na 10 tys. mieszkańców (Rzeszów 1151, Lublin 1106, Białystok 832) i liczby przedsiębiorstw z kapitałem zagranicznym na 10 tys. mieszkańców (Rzeszów 0,77, Lublin 0,99, Białystok 0,69).

Jednak pod względem przedsiębiorczości mieszkańców czyli w porównaniu z liczbą ludności czołówkę stanowią zachodniopomorskie i Mazowsze. Najbardziej przedsiębiorczy są mieszkańcy woj. zachodniopomorskiego, gdzie co ósma osoba jest przedsiębiorcą. W mazowieckim jest 11 MSP na 100 mieszkańców. Ponad 10% ludności ma firmę także na Dolnym Śląsku i w woj. pomorskim. Na przeciwstawnym krańcu są regiony rolnicze, słabo zurbanizowane, tj. podkarpackie, lubelskie, podlaskie, warmińsko-mazurskie i świętokrzyskie, gdzie jest 7-8 podmiotów sektora MSP na 100 mieszkańców

**Kryterium funkcjonalne.** Związki funkcjonalne ośrodka metropolitalnego (centralnego) z otoczeniem, wspólnie pełnione funkcje, powiązania gospodarcze i społeczne poszczególnych jednostek wchodzących w skład obszaru metropolitalnego. Rodzaj i zasięg funkcji egzogenicznych.

Powiązania endogeniczne obszaru metropolitalnego są podstawą jego spójności i przejawiają się:

- dojazdami do pracy, uczelni, szkół, instytucji użyteczności publicznej,
- bardzo dobrą dostępnością komunikacyjną,
- połączeniami komunikacji zbiorowej,
- dyfuzją usług wyższego i niższego rzędu,

– powszechnością i nowoczesnością usług infrastruktury komunalnej.

W zakresie powiązań egzogenicznych są to związki w zakresie:

- usług wyższego rzędu z zakresu nauki i szkolnictwa wyższego, duży potencjał naukowo-badawczy i akademicki (instytuty naukowe funkcjonujące w ramach sektora B+R, laboratoria, renomowane wyższe uczelnie akademickie o międzynarodowym znaczeniu), sektor ochrony zdrowia (specjalistyczne kliniki, sanatoria);
- usług nastawionych na klientów zagranicznych, organizacja kongresów, wystaw, festiwali, imprez sportowych i artystycznych z udziałem gości z zagranicy (centra kongresowe i wystawiennicze);
- międzynarodowych usług turystycznych (zabytki o znaczeniu międzynarodowym, luksusowe hotele, luksusowa baza gastronomiczna);
- sektora usług biznesowych (międzynarodowe kancelarie prawnicze, centra logistyczne, centra usług obliczeniowo-księgowych, banki, giełdy, biura maklerskie, instytucje ubezpieczeniowe, wysokiej jakości pomieszczenia biurowe);
- ma ważne instytucje kultury (teatry, muzea, galerie), instytucje rozrywki;
- ma rozbudowany system powiązań infrastrukturalnych, powiązania siecią bezpośrednich połączeń transportowych z zagranicą – system autostrad, linie szybkich kolei, lotniska międzynarodowe;
- jest siedzibą firm lub ich filii o znaczeniu globalnym, organizacji międzynarodowych, podmiotów wyższego rzędu;
- następuje proces restrukturyzacji gospodarki z wyraźnym wzrostem znaczenia przemysłów nowoczesnych technologii, opartych na technologii wiedzy;
- następuje rozwój przedsiębiorczości, jest terenem wielu inwestycji zagranicznych o charakterze produkcyjnym i usługowym;
- następuje szybki wzrost udziału ludności wysoko wykształconej, powszechność znajomości języków obcych;
- powiązania gospodarcze przejawiają się eksportem i importem czynników produkcji, inwestycji, siły roboczej, towarów, usług<sup>12</sup>;
- członkostwo w organizacjach międzynarodowych, stowarzyszeniach miast partnerskich, „bliźniaczych”.

Procesy metropolizacji zachodzą na dwóch płaszczyznach, globalnej i lokalnej. Płaszczyzna globalna jest istotna z punktu widzenia pozycji konkurencyjnej obszaru metropolitalnego na poziomie światowym, regionalnym

---

<sup>12</sup> Gorzelak, Smętkowski (2005), *op. cit.*

(kontynentalnym) i krajowym. Płaszczyzna lokalna określa poziom integracji wewnętrznej obszaru metropolitalnego i jego funkcjonalność, decyduje o atrakcyjności lokalizacyjnej.

## Literatura

- Makiela Z., Fedan R., (red.), 2005, *Rzeszowski i Krakowski Obszar Metropolitalny*. Krakowska Szkoła Wyższa im. A. F. Modrzewskiego, Kraków.
- Makiela Z., Marszał T., (red.), 2005, *Infrastruktura techniczno-ekonomiczna w obszarach metropolitalnych*. Biuletyn KPZK PAN, z. 222. Warszawa.
- Markowski T., 2005, *Zarządzanie obszarem metropolitalnym*, [w:] *Obszar Metropolitalny Łodzi, Wyzwania i problemy*. Biuletyn KPZK PAN z. 215. Warszawa.
- Markowski T., Marszał T., 2006, *Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja. Problemy i pojęcia podstawowe*. KPZK PAN, Warszawa.
- Parteka T., (red.) 2005, *Transformacja zdegradowanych struktur przestrzennych metropolii polskich*. Biuletyn KPZK PAN, z. 223. Warszawa.
- Węclawowicz G., Bański J., Degórski M., Komornicki T., Korcelli P., Śleszyński P., 2003, *Zagospodarowanie przestrzenne Polski na początku XX wieku*. IGiPZ PAN, maszynopis, Warszawa.
- Zioło Z., 2001, *Informatyzacja przestrzeni gospodarczej jako wyznacznik konkurencyjności regionu*, [w:] *Konkurencyjność miast i regionów a przedsiębiorczość i przemiany strukturalne*, A. Klasik (red.). Prace naukowe AE w Katowicach, Katowice 2001.